

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 07. 08. 2018 ✓Accepted/Kabul: 02. 11. 2018

DOI: 10.30794/pausbed.451543

Araştırma Makalesi/ Research Article

Akpınarlı, H. F. ve Üner, İ. (2019). "Geleneksel Tekstillerin Özellikleri Ve Çeşitleri", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 34, Denizli, s.133-145.

GELENEKSEL TEKSTİLLERİN ÖZELLİKLERİ VE ÇEŞİTLERİ

H. Feriha AKPINARLI*, İbrahim ÜNER**

Özet

Türk milletinin kültür ve sanat tarihi incelendiğinde, yüzyıllar öncesinde dahi insanların yaratıcı gücünü kullanarak doğadaki farklı malzemelerden elde edilen hammaddeleri değerlendirdiği görülmektedir. İnsanlar yaşadıkları coğrafya, yaşam tarzı ve yeteneklerine göre doğal hammaddeleri kullanarak örme, dokuma, dikiş, boya, işleme gibi çeşitli yüzey oluşturma yöntemleri ile ihtiyaçlarına yönelik tekstil yüzeyleri oluşturmuşlardır. Bu açıdan el sanatları ve geleneksel tekstiller, zanaatkarların el becerilerine dayalı olarak ortaya çıkmakta ve zamana bağlı olarak gelişimler göstermektedir. Aynı zamanda ortaya çıktığı ulusun ulusal kimliğini oluşturmuş ve evrenselleşerek dünya kültür alanında da yerini almıştır. Bunların yanında, kültür varlığı özelliğine sahip olan el sanatları ve geleneksel tekstiller, yapıldığı bölgelere özgü özellikler taşıyarak birbirinde farklı nitelikler kazanmıştır. Bu bağlamda, üretildikleri bölgelerin coğrafi işaretleri konumunda da yer almışlardır.

Bu çalışmanın amacı, ülkemizin tekstil kültürünü oluşturan geleneksel tekstilleri sınıflandırmak, özelliklerini saptamak ve bölgeler doğrultusunda örneklerini tanıtmaktır. Çalışmada tarama yöntemi kullanılmış, verilerin toplanmasında farklı kaynak ve alan araştırmalarından elde edilen bilgiler ve görseller üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda; ürün oluşturan geleneksel tekstiller ve süsleme yüzey oluşturan geleneksel tekstiller olarak sınıflandırma yapılmıştır. Bu ürünlerde renk, motif ve kompozisyon özelliklerinde benzerlikler görülmekte, anlam yükleri bölgelere göre farklılık göstermektedir. Bu bildiri de görsellerle geleneksel tekstillerin özellikleri tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: El sanatları, Tekstil, Dokuma, Örme, Baskı.

PROPERTIES AND DIVERSITIES OF TRADITIONAL TEXTILES

Abstract

When Turkish civilization's culture and art history investigate, it is seen that people utilize raw materials that acquire from different source of nature by using their creative power. People create textile surfaces like knitting, weaving, stitching, dying, brocade by using raw materials according to their life style, living area and talents. From this perspective, handy crafts and traditional textiles come to exist rest upon craftsman's skills and it shows time-dependend developing. At the same time, it makes national identity and takes place of world culture area by universalization. In addition, handy crafts and traditional textiles which has cultural object properties, gain different quality from each other by means of indigenous properties. In this context, they take part in geographical indication.

The aim of this study is that classifying traditional textiles and determining properties also, demonstrating samples. In this study, literature survey method was carry out. Research data were gained from different survey and visual source. As a result of evaluates, traditional textiles was classified as creating product traditional textile and creating decoration surface textile. It was seen that while product's color, motives and composition are similar, their meanings are different based on regions.

Key words: Handy Crafts, Textile, Weaving, Knitting, Printing.

*Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Tekstil Tasarımı Bölümü ANKARA.
e posta: ferihaak@gmail.com (/orcid.org/0000-0001-9073-059X)

**Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Tekstil Tasarımı Bölümü ANKARA.
e posta: ibrahim.uner.tekstil@gmail.com (orcid.org/0000-0002-4669-5894)

1. GİRİŞ

Türk toplulukları yaşadıkları bölgelerde kültürlerini yaşatmış ve o bölgenin mevcut kültürlerinden de etkilenecek yeni kültürel sentezler oluşturmuşlardır. Bu kültürel özelliklerden biri de geleneksel sanatlardır (Akpınarlı, 2004: 1). Geleneksel sanatlar, bir milletin kültürünü ifade eden en önemli belgedir. İnsanların giyinme örtünme süslenme ve korunma gibi ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli araçlar ve doğal hammaddeler kullanılarak farklı tekniklerle geleneksel tekstil ürünleri yapılmıştır (Onuk, Akpınarlı ve Ortaç, 2003: 78).

Anadolu'daki zengin teknik ve ürün çeşitliliğine sahip olan geleneksel tekstiller, dokumacılık, örmecilik, keçecilik, işlemecilik, boyama ve baskı gibi alt sanat dallarına ayrılmaktadır

Anadolu'nun köklü tekstil sanatlarından biri olan dokumacılık öncelikle yörük yaşam biçiminden kaynaklı ihtiyaçların giderilmesi amacıyla ortaya çıkmış, zamanla günlük yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olmuştur (Kılıçarslan ve Etikan, 2015: 80). Bugün Anadolu'nun hemen her bölgesinde üretilmekte olup Türk Kültürünü gelenek ve göreneklerini nesiller aracılığıyla günümüze kadar taşıyan tarihi belgeler niteliğindedir (Oyman ve Akdağ, 2013: 232). Bazı bölgelerimizde daha belirgin olan geleneksel dokumacılık, geçmişteki kadar olmasa da yoğun sayılabileceğimiz belli başlı merkezler dışında, diğer bölgelerde de az çok faaliyeti devam etmektedir (Yağan, 1978: 63).

Anadolu'da dokunan geleneksel dokumalar incelediğinde, Kandıra bezi, Buldan bezi, Göynük bezi, Ayancık keteni, Rize Feretikosu, Erzurum ve Bayburt ihramı, Azdavay önlüğü, Tosya kuşağı, Üzümlü dastarı, Burdur dastarı, Kastamonu Selalmazı, Tarsuz Sekkosu, Ankara sofusu, Çanakkale Cacalası, Adana savanı, Harbiye ipeklileri, Siirt battaniyesi, Adıyaman, Muş, Urfa ve Şırnak şalşapığı, Urfa çulhası, Diyarbakır puşusu gibi pek çok dokuma çeşidi bulunmaktadır (Atalayer, 2000: 67).

Şekil 1. Beypazarı bürgü dokuma örneği

Tekstil yüzeylerinin boyanmasının, dokuma tarihi kadar eski olduğu tahmin edilmektedir (Batur Ercivan, 2017: 88). Tekstil boyacılığının tarihi çok eski olmasına rağmen keşifler sonucu elde edilen bulguların ve onu takip eden boyacılığın gelişme sürecini tam anlamıyla açıklayan kaynakların sayısı yok denecek kadar azdır. Doğal boyaların kullanımı, iplik eğirme yöntemlerin öğrenilmesi ve dokuma eyleminin başlamasıyla paralellik göstermektedir (Batur Ercivan, 2017: 88). Tekstil sanatında boyama işlemi, kumaş yüzeyini direk boyaya daldırma yöntemiyle ve rezerve teknikleri ile tekstil yüzeyinde bölgesel renklendirme şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu iki temel üzerine kurulan tekstil desen tarihi zaman içerisinde gelişerek endüstri ve teknoloji ile eş zamanlı genişleyerek çeşitli teknikleri de bünyesinde oluşturmuştur (Denizaslanı, 2014: 1).

Yapılan araştırmalar kapsamında geleneksel tekstiller şöyle sınıflandırılabilir:

1. Ürün Oluşturan Geleneksel Tekstiller

1.1. Dokumacılık

1.1.1. Kirkitli dokumacılık

Düz kirkitli dokumalar

Havlı kirkitli dokumalar

1.1.2. Mekikli dokumacılık

Bezayağı ve türevleri

Dimi ve türevleri

Saten ve türevleri

1.1.3. Çarpana dokumalar

Düz dizgi

Grup simetri

Ayna simetri

Desen oluşturma

1.2. Tepme Keçecilik

1.3. Örücülük

1.3.1. Araç ile yapılan el örücülüğü
Şiş örücülüğü

1.3.2. Araçsız yapılan el örücülüğü
Bağlama örgüler

Tığ örücülüğü

Bitkisel örücülük

Mekik örücülüğü

Firteke örücülüğü

İğne örücülüğü

2. Süsleme ,Yüzey Oluşturan Geleneksel Tekstiller

2.1. İşlemecilik

Maraş işi, Antep işi, Türk işi, Hesap işi, Dival işi, Suzeni, Kanaviçe, Çin iğnesi, Sarma, Tel kırma

2.2. Boyacılık

2.3. Baskıcılık

Bu çalışmanın amacı, ülkemizin tekstil kültürünü oluşturan geleneksel tekstilleri sınıflandırmak, özelliklerini saptamak ve bölgeler doğrultusunda örneklerini tanıtmaktır. Çalışmada tarama yöntemi kullanılmış, verilerin toplanmasında farklı kaynak ve alan araştırmalarından elde edilen bilgiler ve görseller üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır.

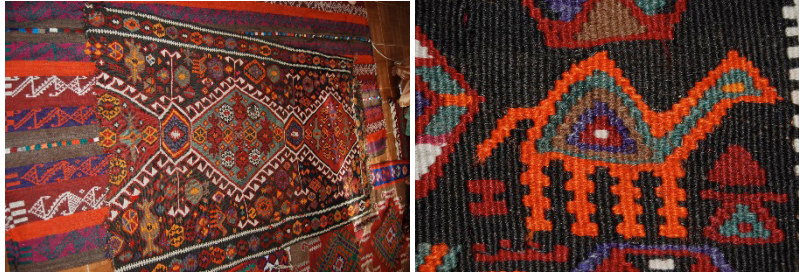
2. ÜRÜN OLUŞTURAN GELENEKSEL TEKSTİLLER

Çok zengin giyim kuşam potansiyeline sahip olan Türk milletinin kültür tarihi incelendiğinde, asırlar öncesinde bile insanların yaratıcı gücünü kullanarak doğadaki farklı malzemelerden elde edilen hammaddeleri değerlendirdiği görülmektedir (Koç ve Koca, 2015: 239). Ülke coğrafyası, maddi durumu ve yaşam tarzına göre bu doğal malzemeleri kullanarak oluşturduğu Dokusal yüzeyleri; dokumacılık, örücülük, keçecilik gibi ürün oluşturan yöntemlerle ortaya çıkan yüzeylere, dikiş, boya, işleme gibi çeşitli yüzey süsleme yöntemleri ile süsleyerek gereksinimlerine yönelik dokusal objeler oluşturmuştur. Bunlardan bazıları gelenekselleşmiş, ulusal kimlik oluşturmuş, çok azı ise evrenselleşerek dünya kültür alanında yerini almıştır (Uğurlu, 2016: 18). Bu açıdan geleneksel tekstiller, zanaatkarların el becerilerine dayalı olarak ortaya çıkmakta ve zamana bağlı olarak gelişimler göstererek kültür varlığı halini almaktadır (Öztürk, 1994: 367).

2.1. Geleneksel Tekstilde Dokumacılık

Anadolu'da tekstil sanatları içinde geleneksel dokumalar giyinme, soğuktan ya da sıcaktan korunma ihtiyacını karşılamak amacı ile ortaya çıkmıştır. Dokumalar, çarpana dokumaları, kirkitli dokumalar ve mekikli dokumalar olmak üzere ayrılmaktadır (Aytaç, 1982: 2; Akpınarlı, 1996: 10; Onuk ve Akpınarlı, 2003: 17). Kirkitli dokumalar; düz ve havlı dokumalar olarak ayrılırken, mekikli dokumalar; temelde bezayağı, dimi ve saten örgülerden oluşmaktadır.

Düz dokumalar, görünüşleri ve dokuma teknikleri açısından farklılıklar göstermektedir ve bunlar içinde en yaygın olanı kilim tekniğidir. Kilim, tersi ve yüzü aynı görüntüde olan atkı yüzlü ve her bir motifi ayrı bir atkı ile dokunan atkı bezemeli dokumalardır (Soysaldı, 2009: 27). Anadolu'da diğer düz kirkitli dokumalar olan cicim, zili ve sumak dokumalarının da kilim olarak isimlendirildiğine rastlanmaktadır (Özbağı vd. 2010: 27; Soysaldı, 2009: 27).

Şekil 2. Şanlıurfa yöresi kilim örneği ve deve figürü detayı

Üç veya daha fazla iplik sistemine dayanarak yapılan bir düz dokuma yaygı türü olan zili dokumalarında motifler teknik zorlamalar nedeniyle geometrik, dik ve vevv çıkışlıdır. Desene göre desen ipliklerinin arasına sıra boyunca 2 üst-1 alt veya 3 üst-1 alt gibi atlamalarla dokunurlar (Akpınarlı vd. 2008: 120). Dokuma sırasında desen ipliğinin, desene göre farklı sayılarda çözgü iplikleri üzerinden atlatılarak geçirilmesi ve her desen sırasından sonra atkı ipliği atılarak sıkıştırılması ile oluşturulan dokumalara cicim denir (Soysaldı, 1996).

Şekil 3 Cicim dokuma örnekleri

Havlı dokumalarda halı dokumacılığının yeri oldukça büyük olmasına karşın Anadolu'da halının başlangıcı olarak kabul edilen tülü dokumaları da önemli bir yer tutmaktadır. Tülü dokumalar hakkında yapılan araştırmalar sonucunda değişik kaynaklarda Anadolu'nun farklı yörelerinde benzer özellikte ürünlerin dokunduğu ve filik, köpen gibi çeşitli isimlerle anıldığı tespit edilmiştir (Hidayetoğlu, 2014: 32).

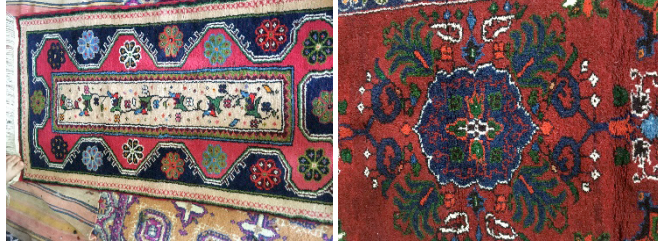

Şekil 4. İçel yöresi filik örneği

Halı dokumacılığı, Pazırık kurganında bulunan halı parçalarının ait oldukları dönemden günümüze kadar geçen sürede, içinde buldukları döneme göre motif ve hammadde açısından değişiklikler göstererek varlığını sürdürmektedir. Bu süreç incelendiğinde, 11. yüzyılda Anadolu'da başlayan halıcılık 13. ve 14. yüzyıllarda zirveye ulaşmıştır. 12. yüzyıl boyunca halı imalatı ev tezgâhlarında dokunurken, 13. yüzyılda atölye halıcılığına geçilmiş ve bu dönemde büyük ebatlı halılar dokunmuştur. 14. yüzyılda daha çok küçük kareli, geometrik desenli halılar dokunmuştur. 15. yüzyıl halıcılık tarihimizin karanlık bir dönemi olarak bilinmektedir. Anadolu Selçuklularıyla birlikte 200 yıllık saltanat süren halıcılık, 15. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu döneminde üretimi azalmıştır. 16. ve 17. yüzyılda Türk halıcılığı, ikinci parlak dönemini yaşamıştır. Bu devirde saray ve camilerin ihtiyacını karşılamak için çok miktarda halı dokunmuş ve desenlerde Osmanlı mimari sanatının izleri görülmeye başlanmıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda ihracata yönelik III. dönem Türk halıcılığı diyebileceğimiz dönem başlamıştır. Bu dönemde halı ekonomik olarak değer kazanmış ve siparişe göre halı dokunduğundan sanat değeri ikinci planda kalmıştır.

Günümüze kadar da bu özellik süregelmiştir (Karahan, 1989: 137). Günümüzde Halılar, sahip oldukları motif, teknik ve dokundukları bölgeler göz önünde bulundurularak, Döşemealtı, Yağcıbedir, Yuntdağ, Gördes, Kula, Fethiye, Uşak, Konya, Hereke, Bergama, Çanakkale, Kars, Kırşehir, Aksaray, Erzurum, Kayseri, Sivas, Isparta halıları gibi isimlerle adlandırılmıştır.

Şekil 5. Muğla ili Fethiye ilçesi Kaya halıları örneği

Tezgâha gerilmiş çözgü ipliklerinin, çerçeveler ile yukarıya kaldırılıp indirilmesiyle açılan farklı ağızlıklardan atkı ipliğinin mekik aracılığı ile geçirilmesi sonucu oluşturulan yüzeylere mekikli dokumalar denir (Akpınarlı, 1996). Bu dokumalar, dokundukları bölge ve teknikleri göz önünde bulundurularak isimlendirilmiştir. Dokunduğu ülkeye göre; Halep Kumaşı, Şam Kumaşı, Dokunduğu yer ve tekniğe göre; Bursa Kadifesi, Üsküdar Çatması, Ankara Sofu, Buldan bezi, Bilecik Çatması olarak adlandırılmaktadır. Kullanım yerine ve Dokunduğu il'e göre; Trabzon Kuşağı, Erzurum ve Bayburt ehramları, Ankara'nın Tiftik ve Sof'u, Çankırı'da Kargı Bezi, Kastamonu Çarşafık ve Sarı Kıvrak Bezleri, Tosya Kuşakları, Gürün Şalları, Elazığ Çit Dokuması, Malatya'da Bervanik, Balıkesir ve Edirne Keçesi, Biga ve Gönen de Aba ve Şayak, Çanakkale'nin Pamuklu Bezi, Silopi'de Şalşapik, Trabzon'da Peştamal, Bergama'da Çalı Koparan, Bursa'da Havlu, Bursa Kemhası ve ipekli dokumalar, Bilecik Dolaması, Tire'de Beledi Dokuması, Kandıra'nın Bezi, Gaziantep'in Kutnu'su, Aydın'da Alaca, Çubuklu, Çine'de Çemberlik Tülbent, Menemen Dimisi gibi yerleşim birimlerinin adı ile bilinen dokumalar bulunmaktadır (Uğurlu ve Uğurlu, 2006: 277).

Usta ya da bir başkasının adıyla adlandırılanlara göre; Selimiye, Mecidiye, Ahmediye, Dokuma tekniğine göre ise Tafta, Kutnu, Kadife, Atlas dokumaları olarak görülmektedir Renk sayısına göre; Serenk, Hefrenk, Desene göre; Benekli, Deve Tabanı, Çınarlı Hatayi gibi çeşitleri bulunmaktadır (Gürsu, 1988: 21, Akpınarlı, 1996: 14-15).

Şekil 6. Beypazarı ve Burdur Gölhisar-İbecik bezi örnekleri

Jakarlı dokumanın atası sayılan Beledi dokumaları, Tire'de 1500lü yıllarda geliştirildiği belirtilen tezgâhta, dönemin Osmanlı ve Avrupa saraylarına Beledi dokumaları dokunduğu kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır. Beledi Dokuması Tire'de olduğu gibi Bursa'da da Beledi olarak bilinmesine karşın, Konya'da Veledi, diğer illerde Karacaoğlan Dimisi olarak bilinmektedir (Önlü, 2010: 51-52).

Şekil 7. Beledi Dokuması örneği

İzmir'in Ödemiş ilçesinde üretimi halen devam eden Ödemiş İpekli Dokumaları, geleneksel tekstil kumaşları içindeki değerini muhafaza etmekte ve değişik uygulama alanlarındaki kullanımları ile yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Şekil 8. Pembezar (solda) ve peştamal (sağda) kumaş (Yaşar ve Batur, 2016: 439)

İç Anadolu bölgesinde, Ankara keçisi tiftiğinden üretilen ve toplumun elit kesimleri tarafından tercih edilen sof dokumaları, günümüzde yok olmuş, Ankara ili ve İç Anadolu bölgesine özgü geleneksel aynı zamanda tarihî dokumalardandır. Türk kültürüne ait en önemli maddi ürünlerden biri olan dokumaların en güzel örneklerini, günümüzde evlerdeki sandıklarda, özel koleksiyonlarda, yurt içinde ve yurt dışında etnoğrafya müzelerinde bulmak mümkündür (Yanar ve Akpınarlı, 2016: 172).

Şekil 9. Ankara Etnoğrafya müzesinde bulunan Ankara Sofu (Yanar ve Akpınarlı, 2016: 177).

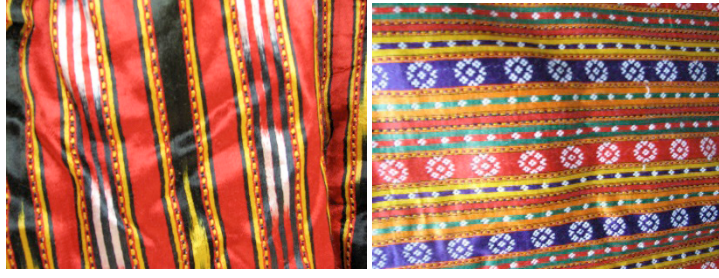
Güney doğu Anadolu bölgesinde, Şanlıurfa'da culha, culhacılık adı verilen ilkel tezgahlarda pamuklu, yünlü ve ipek ipliklerin atkıda ve çözgüde birlikte kullanılmasıyla meydana gelen bezayağı tekniğinde dokunan dokumalara verilen isimdir. Culha dokumacılığının Osmanlı döneminde İstanbul, Bursa, Şam, Edirne ve Selanik'te bulunan atölyelerde dokunduğu bilinmektedir (Akpınarlı, 1996: 20).

Şekil 10. Şanlıurfa Culha dokuması yaşmak (Akpınarlı, 1996).

Güney Doğu Anadolu Bölgesinde Gaziantep Kutnu dokumaları kendine has renkleri, dokunuşu, ve desenlerinin çeşitliliği ile Doğu memleketlerine özgü bir kumaştır. Uzunlamasına renkli şeritlerden oluşan bu dokuma; atkısı pamuk, çözgüsü ipek olan yollu bir kumaştır (İnalçık, 2008: 109).

Şekil 11. Kutnu dokuması örneği

Taranmış yün elyafından elde edilen ipliklerle dokunarak veya dövülerek elde edilen aba kumaşı, deve, öküz, keçi kılı ve koyun yünlerinden yapılmaktadır. İnce, sıkı keçe görünümüne sahip olduğu için iklimi sert ve soğuk yörelerde kullanılmaktadır. Kahramanmaraş'ta boz aba, bertiz abası, ebruşumlu aba, kırmızı aba, güreş abası, direkli ve kemerli abalar kullanılmaktadır (Akpınarlı, Baykasoğlu, Kurt, Yılmazoğlu ve Yıldız, 2014: 332-333).

Şekil 12. Maraş Abası örneği

Ege ve Akdeniz bölgesinin birleşiminde bulunan Fethiye'de dastar dokumaları yapılmaktadır. Dastar dokumalar, Ege, Karadeniz ve Balkanlarda da görülmektedir. Dastar dokumalarda çözü atkı ve desen olmak üzere üç çeşit iplik kullanılmaktadır. Yeşil Üzümlü dastar dokumacılığında zeminde bezayağı örgü, desende el brokarı kullanılmaktadır. Dastar dokumaların atkı ve çözü kalınlıkları aynı olduğundan homojen bir görünümü bulunmaktadır. (Akpınarlı ve Kuru, 2014: 13).

Şekil 13. Yeşil Üzümlü dastar dokumaları ve Karadeniz dasdar dokuma örneği

Karadeniz Bölgesi'nde yer sergisi olarak genellikle dasdar adı verilen yaygı kullanılır: 30-40 cm. enindeki dar ve uzun dokuma parçalarının yan yana getirilip, dikilmesi suretiyle elde edilen dokuma özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaygın olarak kullanılmaktadır. Dasdar, Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle Ordu, Giresun, Tirebolu, Tonya, Akçaabat, Trabzon, Tokat, Kastamonu çevresi ile tüm Doğu Karadeniz Bölgesi'nde görülen bir dokuma türüdür. Dasdar, havsız düz bir dokumadır. Çözü yüzü cıçım tekniğinde dokunur. Dokumada kullanılan iplik, dokumanın özelliğine göre, koyunyünü, keçi, kılı, tiftik ve kendirdir (Deniz, 2009: 25-30).

Karadeniz bölgesi pamuklu dokumaları arasında en çok kullanılanlarından olan Keşan (Çeşan) Bezi yüzyıllardır Karadeniz kadınlarının günlük giyimlerinin bir parçası olmuştur. Geleneksel olarak Trabzon ve Rize civarında, pamuk iplikleri kullanılarak dokunan Keşan bezi; çözü ipliklerinin boyanmasında kullanılan ikat yöntemi ile de birçok geleneksel dokuma bezinden ayrılmaktadır (Gülas, Yüksek ve Bolkol, 2016: 430-433).

2.2. Geleneksel Tekstilde Örücülük

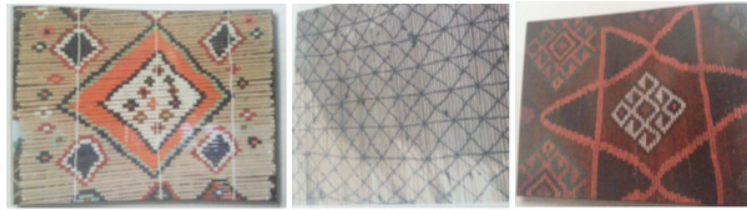
Örücülük; ince ya da kalın bükümlü çeşitli cinsteki iplikleri ve ince dal, saz v.b. bitkisel materyallerin iğne, mekik, şiş, tığ, firkete gibi basit araçlarla veya araçsız, el yardımıyla oluşturulan ilmeklerin veya düğümlerin bir araya getirilmesi sonucu elde edilmektedir (Yarmacı ve Başaran, 2016: 221). Örücülük sanatı kırsal alanda yaşayan bireylerin tarımla uğraşmadıkları boş zamanlarının değerlendirilmesi, işgücünün hareketlendirilmesi, elde edilen ürünlerle üretici ihtiyaçlarının karşılanması ve aynı zamanda pazarlanarak gelir sağlama yönünden bireye ve ülkeye katkıda bulunan geleneksel tekstil sanatıdır (Akpınarlı, 1995: 1).

Geleneksel tekstil sanatlarımızdan hammaddesi bitkisel olan ve örücülük sanatının en önemli özelliklerini kapsayan bitkisel örücülük; tabiatla kendiliğinden var olan veya kültürü yapılan bazı bitkilerin, saplarının, ince dallarının, sürgünlerinin ve yapraklarının ya doğrudan ya da kalın dallarının yarılması ile oluşan ince ve uzun şeritlerin örülmesidir (Akgül, 1998; Atay, 1987). Bu teknik, dünyada bilinen tarihi çok eskilere dayanan sanatlardan biridir. Yapılan kazılarda tarihten önceki devirlere ait olan örnekler bu bilgiyi doğrulamaktadır. Batı Anadolu'da yapılan kazılarda çıkarılan ve Britanya Müzesinde sergilenen paraların üzerinde sepet ve bu sepetin içinden çıkan yılan resmi mevcuttur. Almanya'da ise Trier Müzesinde bitkilerden örülmüş bir sandalye bulunmaktadır (Akgül, 1998). Kelt ve Galler'in M.S. 1.yy'da evlerinin, çitlerinin, kapılarının ve gemilerinin yapımında sepet örgülerden yararlandıkları bilinmektedir. İngilizlere sepet örücülüğü Keltlerden miras kalmıştır (Akpınarlı, 2006: 2). Antalya-Finike arasındaki Kaledonya Burnu'nda çıkarılan Hitit gemisindeki tarihi çok eskilere dayanan gram ve aletlerin taşındığı hasır sepet Bodrum müzesinde bulunmaktadır (Akpınarlı, 2000: 245).

Şekil 16. Sepet örücülüğü örneği

Türk boylarının konar-göçer yaşantılarından günümüze kadar gelen, kamış ve hasırların birleştirilmesinden oluşan, çadırlarda, çadırların bölünerek oluşturulan oda duvarlarında ve süslenmesinde kullanılan çit örücülüğü, bitkisel örücülük tekniği ile meydana gelmektedir. Güneydoğu Anadolu'da özellikle Şanlıurfa ilinde Türkmen boyları olan Karakeçililer tarafından çit örücülüğü yoğun olarak yapılmaktadır (Akpınarlı ve Ortaç, 2003: 1-5).

Şekil 17. Desenli çit örücülüğü Şanlıurfa (Akpınarlı vd, 2012: 43-47)

Kalın örgüler sınıfına giren çorap örücülüğü ise, ülkemizde geleneksel nitelik taşımaktadır. Ülkemizde sosyal bir nitelik taşıyan çorap örücülüğü geçmişte küçükten büyüğe herkes tarafından bilinmektedir (Akpınarlı, 1995). Şiş örücülüğü ile yapılan el örgüsü çoraplar örücülük sanatının zengin örneklerini oluşturmaktadır. Farklı tanımlara sahip olan çorap, insan ayağının biçimine uygun olarak esneme özelliği yüksek olmasından dolayı örme teknikleri ile üretilen hem fonksiyonel hem estetik özellik taşıyan kullanım amacına göre uzunluk ölçüsüne sahip giysidir (Özbağı vd., 2010: 121).

Şekil 18. Çorap örücülüğü (Feriha Akpınarlı arşivi)

2.3. Geleneksel Tekstilde Keçecilik

İplik, örgü ve dokuma tezgâhı kullanılmadan tamamen doğal yollarla ya da yapıştırma işlemleriyle elde edilen tekstil yapıları dokunmamış tekstiller olarak tanımlanabilmektedir. Bu tanıma uyan en eski tekstil yapısı Türk kültüründe de yer edinmiş olan keçedir (Kılıç ve Akpınarlı, 2017: 1429). Orta Asya'dan günümüze ulaşan, keçe ile ilgili arkeolojik bulgulardan; keçenin yapım teknikleri, renkleri, kompozisyon özellikleri, kullanım alanlarının gelişimi hakkında bilgi elde edilebilmekte, Hunlardan sonra kurulmuş olan Göktürk ve Uygurlarda da keçeciliğin dönemin özellikleri ve bölge şartlarının el verdiği imkânlarla üretildiği dikkat çekmektedir (Begić, 2013: 42). Keçe; yörük yaşamının önemli bir unsuru olan çadırlarda, çadırların tabanlarındaki yaygılarda, yeni doğan bebeklerin kundaklarında, çuvalarda, abalarda, kepeneklerde, çizmelerde, külahlarda, yatak ve tabutlarda da örtü olarak kullanılmıştır.

Şekil 19. Çeşitli keçe örnekleri

3. SÜSLEME YÜZEY OLUŞTURAN GELENEKSEL TEKSTİLLER

3.1. Geleneksel Tekstilde İşlemecilik

Geleneksel tekstil sanatı içerisinde işleme tekniği, çeşitli renk ve hammaddede kumaşlar ile deri ve keçe üzerine pamuk, ipek, yün, metal, sentetik iplikler kullanılarak elde veya makinede değişik iğne teknikleri ile yapılan süslemelerdir (Köklü, 2002: 1). Geleneksel işleme tekniklerini; Türk işi, hesap işi, tel kırma (Bartın işi), Antep işi, Dival işi (Maraş işi-sırma işi), sarma, kordon tutturma, pul-boncuk tutturma, suzeni (ilme-kasnak işi), kapama (aplike), kırkyama ve kanaviçe olarak sıralamak mümkündür.

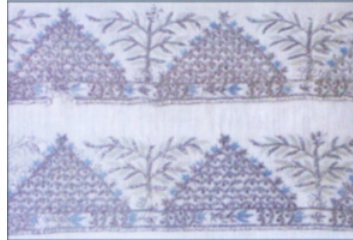
Şekil 20. Türk işi tekniği ile işlenmiş örtü (solda) ve hesap işi örtü (sağda)

Maraş işi, sim-sırma işi, mukavva işi, bastırma isimleri ile de bilinen dival işi; tersi ile yüzü farklı görüntüde olan tek yüzlü bir işlemedir. Özellikle kadife, canfes, atlas, tafta gibi kumaşlar üzerine özel kalıplar kullanılarak işlenen geleneksel bir işleme tekniğidir (Berker ve Durul, 1997: 29).

Şekil 21. Dival işi tekniği işlenmiş yüzey

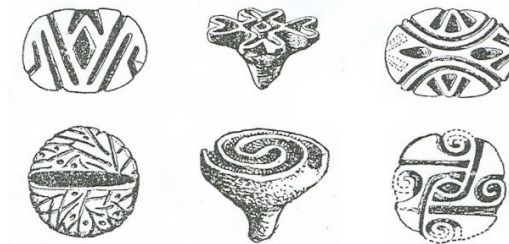
Sarma Türk işlemlerinde çok kullanılan bir tekniktir. Beyaz, renkli iplik, sim ya da klaptanla çeşitli dokumalar veya deri üzerine yapılan bir işleme çeşididir. Desenin bir tarafından batırılan iğne diğer tarafından çıkarılarak sarılır (Akpınarlı vd. 2008: 43).

Şekil 22. Sarma tekniği ile işlenen uçkur örneği (Akpınarlı vd 2008: 43).

3.2. Geleneksel Tekstilde Baskıcılık

Tekstil sanatında baskı tekniği ilk olarak yüksek baskı tekniği esas alınarak kilden yada terracotadan yapılmış kalıpların kullanılmasına dayanmaktadır. İlerleyen zamanlarda ahşap bloklar kullanılmaya başlamaktadır (Yıldırım, 2003: 15). Arkeolojik kazılarda Hitit dönemine ait MÖ 7000 yılına dayanan çok sayıda pişmiş kilden mühür damgalarına rastlanmaktadır. Rusya'nın Kuban bölgesinde bir savaşçının mezarında bulunan resimli tabut örtüsünün MÖ 4.yy'a ait olup; bulunan diğer resimlendirilmiş kumaş baskı tekniklerinin öncüsü olduğu düşünülmektedir. (Uçar ve Yalçın, 2016 : 371)

Şekil 23. Hitit sanatına ait çeşitli mühür örnekleri (Kaya, 1988: 11)

Tekstil alanında doğrudan fırça ile veya basılacak desenin rölyef olarak oyulduğu bir ahşap kalıpla kumaş üzerine elle resmedilerek desen uygulanmasına “yazma” adı verilmektedir. Batıdaki adı ‘block printing’ olan ‘kalıp baskı’ sanatı, Anadolu’da ‘yazmacılık’ olarak adlandırılmaktadır. Anadolu’da halk sanatı olarak doğup gelişen *Yazmacılık Sanatı*’nın en güzel örnekleri 16-18. yüzyılları arasında Osmanlı döneminde üretilmiştir (Uçar ve Yalçın, 2016 s. 370).

Anadolu’da ahşap kalıplar özellikle Tokat yöresi yazmaların basımında kullanılmaktadır. Altı yüzyıllık bir tarihe sahip olan Tokat yazmacılığı XV. Yüzyıldan başlayarak yazmacılığın merkezi haline gelmiştir. 16. ve 17. Yüzyıllarda en güzel örneklerini vermiştir. Türk yazmacılık sanatında Tokat çok önemli bir yere sahiptir. Selçuklu döneminde Tokat yazmalarında geometrik desenler kullanılmış ve bu desenler Selçuklu sanatına paralellik göstermiştir (Türker, 1996 s. 1).

Dünyada ki uygulamalarına bakıldığında, Hindistan’da ahşap silindir kalıplarla baskı tekniğine dayanan “Kaliko” kumaşları bulunmaktadır. Bunun yanında Ajarakh baskı tekniği de Hindistan’da uygulanan ahşap baskı tekniğidir. Dünyada uygulanan ahşap baskı tekniğine İran’ın Kalemkâr sanatı bir başka örnek olarak verilebilmektedir. Kalemkâr, desensiz ve sade çuval bezi ve keten kumaşlarının üzerine kalıp veya mühür kullanarak değişik desenleri resmetmek anlamına gelmektedir (Ziaei, 2015: 381).

Şekil 24. İran Kalemkâr sanatı

3.3. Geleneksel Tekstilde Boyacılık

Tarihte dokumacılık kültürü ile başlayan ve onunla beraber gelişen doğal boyacılık, dünya üzerinde var olan birçok medeniyet tarafından uygulanmış ve bu medeniyetlerin gelenekleri arasında yer edinmiştir.

Doğal boyacılığın geçmişine bakıldığında, Hindistan, Çin, Japonya ve Mısır’da ileri seviyelere ulaştığı görülmektedir. Özellikle indigo boyalı tekstiller Hindistan’dan Anadolu’ya buradan da Avrupa ve Amerika kıtalarına ihraç edilmiş, özellikle Amerika’da “blue Jean” adıyla ilgi görmüştür (İnalçık, 2008: 15).

Türklerde de köklü bir geleneğe sahip olan doğal boyacılık halı sanatı ile birlikte başlamış gelişmiş göçler ile birlikte Anadolu’ya ulaşmıştır. Anadolu’daki bitkisel çeşitlilik, daha önce yaşamış uygarlıkların bilgi, gelenek ve görenekleri ile sentezlenerek güçlü bir Türk Doğal Boyacılık kültürü oluşmuştur. Kumaş renklendirme tekniklerine bakıldığında boyama tekniği olarak asırlardan beri bilinen batık sanatı milattan önceki yıllardan bu yana kullanılmaktadır. Kumaş boyama ve süslemeciliğinde batık kadar önemli olan bir diğer teknik ise ikat tekniğidir. Bugün Türkistan, Hindistan, Bali, Japonya, Orta ve Güney Amerika’da hala kullanılmaktadır. Türkiye’de ise Karadeniz’de makaslı Gaziantep’te taraklı adıyla dokunmakta ve yöre halkı tarafından kullanılmaktadır. Kutnu kumaşlar, makaslı peştamallar, bükülü bezler en çok bilinen ikat dokuma türleridir (Salman, 2011: 216).

4. SONUÇ

Geleneksel tekstiller, farklı bölgelerde yaşayan toplulukların yaşadıkları yerlere ait özelliklere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Farklı teknikler ile dokuma, örme, keçe, işleme, boyama ve baskı gibi ürünler oluşmaktadır. Geleneksel tekstil ürünlerin de kullanılan motiflerde ortak özelliklere rastlanmakta ancak aynı motifler farklı bölgelerde farklı isimler almaktadır.

Türk kültürünün kimlik özelliği görevini üstlenen geleneksel tekstillerin birçoğu teknolojik gelişmeler karşısında üretimi azalmış veya yok olmuştur. Bu nedenle eski kültürel varlıklarımız olan geleneksel tekstilleri belgelemek korumak bu konuda çalışan kurum, kuruluş ve bireylerin görevidir. Ayrıca geleneksel tekstil ürünlerimizi günümüz kullanım alanlarına dönüştürerek yaşamasını da sağlamamız gerekmektedir. Böylece tekstil sektöründe, geleneksel yapının tema olarak alınarak yeni tasarımların yapılması ile kültürel kimliği yansıtan motif, sembol ve renk özelliklerini yaşatmış olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akpınarlı, H.F., Onuk, T. (1995). "Şanlıurfa Karakeçiliden Kırıkkale Karakeçiliye El sanatları Ortak Değerleri". *KIKTAV Dergisi*, Kırıkkale,, 4(8)(3-6).
- Akpınarlı, F. H. (1996). *Şanlıurfa Cülha Dokumacılığı*. Urfa: Şurkav Yayınları
- Akpınarlı, H.F., 2001. "Türkiye’de Sepet Örucülüğünün Önemi ve Günümüzdeki Değerlendirilmesi" , 1. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri 21-23 Mayıs 2000 Kastamonu. Kastamonu
- Akpınarlı, H.F.; Onuk, T.; Ortaç, H. S, (2003). "Kırım Tatar Türklerindeki El Dokumalarının Türk Kültüründeki Yeri ve Önemi";, *Halk Kültürlerinin Uluslararası İlişkilere Katkısı Sempozyumu*, 192197, İstanbul, 128211 ;14 Aralık, Motif Vakfı Yayınları: 4 İstanbul
- Feriha Akpınarlı. (2004). *Kırım El Sanatlarının Dünü Bu Günü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
- Akpınarlı, H.F., Ortaç: (2006). *Oyalarda Motif ve Kompozisyon Özelliği, Denizli 1..El Sanatları Kongresi Bildirileri*, 233 - 242, Denizli
- Akpınarlı, H.F., Develioğlu, Y., Ortaç:, Özder, L., Yalçinkaya, T., Büyükyazıcı, M., Tozun, H., Kurt, G., Develioğlu. G. (2008). *Çankırı El Sanatları*, Hazar Reklam, Ankara.
- Akpınarlı, H.F., Baykasoğlu. N., G.Kurt., İ.Yılmazoğlu., E.Yıldız. (2014). *Kahramanmaraş El Sanatları Cilt I.vell. Türkiye*. Hangar Yayıncılık, Kahramanmaraş.
- Akpınarlı, H. F., Kuru: (2014). *Yeşil Üzümlü Dokumaları Geleneksel Giysileri ve Çağdaş Tasarımlar*. Türkiye. Yeşilüzümlü Belediyesi Yayını.
- Aytaç, Ç. (1982). *El Dokumacılığı*, Devlet Kitaplığı Yayın Evi, Ankara
- Begiç, H. N. (2013). Gelenekten Geleceğe Keçeciliğin sürekliliğine Dair Bir Çalışma Barış ve Sevgi Çadırı Projesi. *Kalem İşi Sanat Dergisi*, 1(1), 40–54.
- Budun G. S., Yüksek, M., Bolkol, N. (2016) *Asırlar Öncesinden Bir Miras Keşan Çeşan Bezi, 7th International Istanbul Textile Conference on Fabrics Touching Anatolia*
- Denizaslanı, E. (2014) *Rezerve teknikleri İle Dekoratif Tekstil Yüzeyleri Oluşturma Üzerine Bir Çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Anasanat Dalı, İzmir
- Deniz, B. (2010). Tekstil Ürünlerini Saklamada Kullanılan Halı Ve Düz Dokumalar. *Sanat Dergisi*, (3).
- Ercivan G. B. (2017) Rezerve Boyalı Tekstillerin Gelenekten Modem Tekstil Tasarımlan ve Uygulamalarına Dönüşüm Süreci, *Yedi: Sanat, Tasarım Ve Bilim Dergisi*, Kış 2017, Sayı 17: 87-101
- Gürsu, N. (1988). *Türk Dokumacılık Sanatı: Çağlar Boyu Desenler* (1. Baskı). İstanbul: Redhouse Yayınları
- Hidayetoğlu, M. (2014). Karapınar (Konya) Yöresinde Dokunan Yamçı Tülüler. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 2(4).
- İnalçık, H. (2008), *Türkiye Tekstil Tarihi: Üzerine Araştırmalar*, Türkiye İş Bankası Yayınları İstanbul
- Kılıçarslan, H.; Etikan: (2015). Yalvaç İlçesi Ölümlük-Dirimlik Dokumaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi ART-E Mayıs-Haziran’15 Sayı:15 ISSN 1308-2698*
- Kılıç, Ö., Akpınarlı, H. F. (2017). Tepme Keçe Üretimi Yapan Atölyelerde Uygulanan Bitim Apre İşlemleri. *İDİL Sanat ve Dil Dergisi*, 6(32), 1427–1442.
- Koç, F.; Koca, E. (2015) Kütahya’nın Entarili Geleneksel Kadın Giysilerinin Gösterge bilimsel Çözümlemesi, *Milli Folklor*. 2015, Vol. 27 Issue 106, p70-87.
- Köklü, H. (2002), *El işlemleri*, YA-PA yayınları İstanbul
- Oyman, N. R.; Akdağ, K., (2013) "Isparta Yöresindeki Bazı Yörüklerle Ait Düz Dokuma Örnekleri , *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12
- Öztürk, İ. (1994), *Geleneksel Türk el sanatlarına giriş*, Özdemir Basım, Yayım ve Dağıtım
- Önlü, N. (2010) Ege Bölgesi El Dokuma Kaynakları, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, Sayı 17 Erzurum
- Özbağı, T., Çetintaş, V., Kasaplı, H., Başaran, F. N., Ülger, N., Bahar, T., Toktaş, P., (2010), *Göynük El Sanatları*, Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Ankara
- Salman, F. (2012). *Türk Kumaş Sanatı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Soysaldı, A. (2009) *Düz Dokuma Teknikleri Ve Teknik Desen Çizimleri* AKM Yayınları Ankara
- Uğurlu, A. Uğurlu: S. (2006) Yörenin Kültürel Kimliği Olarak Buldan Bezi, *Buldan Sempozyumu* Denizli

- Uğurlu, A. (2016), *Boğaziçi Yazmaları, 6. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi, ve Fokloru kongresi Sanat Etkinlikleri 2. Cilt*
- Yağan, Ş. Y. (1978). *Türk El Dokumacılığı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yanar,A. Akpınarlı,F. 2016. Geleneksel Ankara Sof Dokumaları. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(2). S;170-179.
- Yarmacı, H., Başaran, F. N. (2016). Çanakkale Yenice Yöresi Oyaçılık Sanatı, *Akdeniz Üniversitesi, IV. Yöresel Ürünler Sempozyumu ve Uluslararası Kültür/Sanat Etkinlikleri*, Antalya.